

УДК 784

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-3-19>

Вікторія ШЕВЧЕНКО,

orcid.org/0000-0002-6348-2997

заслужений працівник культури України,

доцент кафедри музичного мистецтва

Київського національного університету культури і мистецтва

(Київ, Україна) *7vita7@ukr.net*

Олена СКОПЦОВА,

orcid.org/0000-0002-6478-0865

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музичного мистецтва

Київського національного університету культури і мистецтва

(Київ, Україна) *skopcovaolena@gmail.com*

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ДИРИГЕНТА ХОРУ: ЕВОЛЮЦІЯ, СУЧАСНІ ОБОВ'ЯЗКИ ТА ВЗАЄМОДІЯ ІЗ СУСПІЛЬСТВОМ

В статті досліджено еволюцію соціальної ролі диригента хору, його сучасні обов'язки та вплив на хоровий колектив і суспільство. Від середньовічних прецедентів, які відповідали лише за синхронізацію виконання, до диригентів ХХІ століття, які відіграють різноманітні ролі, ця професія зазнала значних змін. У різні періоди історії диригент поступово перетворювався з суто музичного керівника на організатора, комунікатора та культурного лідера. У сучасних умовах він відповідає не лише за мистецьку якість виконання, а й за адміністративне управління, стратегію розвитку колективу, популяризацію хорового мистецтва та соціальну інтеграцію хору в культурний простір.

Сучасні обов'язки диригента охоплюють три ключові напрями: музичний, адміністративний і соціальний. Він формує репертуар, розробляє художню концепцію виконання, проводить репетиційний процес і керує виступами. Адміністративні завдання включають організацію концертної діяльності, налагодження партнерських зв'язків, пошук фінансування та кадрову політику. Соціальна роль диригента проявляється у згуртуванні колективу, розвитку комунікації з громадськістю, залученні нових учасників та використанні цифрових технологій для розширення аудиторії. У останні роки ролі диригентів хорів вийшли за рамки лише музичної сфери, глибоко вкорінившись у соціальну діяльність.

Окремо розглядається важливість соціальних навичок диригента, зокрема комунікації, емпатії, управління конфліктами, лідерства та культурної компетентності. Акцентується увага на його здатності мотивувати колектив, створювати сприятливу атмосферу. Соціальна активність диригента сприяє фінансовій стабільності хору, розширенню його впливу та популяризації хорового мистецтва. Діяльність сучасного диригента виходить за межі мистецтва, впливаючи на культурне середовище та суспільство загалом.

Ключові слова: диригент хору, соціальна роль, музичне керівництво, лідерство, комунікація, культурна діяльність, адміністративні обов'язки, соціальна взаємодія, хорове мистецтво, громадська активність.

Victoria SHEVCHENKO,

orcid.org/0000-0002-6348-2997

Honored Worker of Culture of Ukraine,

Associate Professor at the Department of Musical Art

Kyiv National University of Culture and Art

(Kyiv, Ukraine) *7vita7@ukr.net*

Olena SKOPTSOVA,

orcid.org/0000-0002-6478-0865

PhD in art studies,

Associate Professor at the Department of Musical Art

Kyiv National University of Culture and Arts

(Kyiv, Ukraine) *skopcovaolena@gmail.com*

THE SOCIAL ROLE OF A CHOIR CONDUCTOR: EVOLUTION, MODERN DUTIES, AND INTERACTION WITH SOCIETY

The article examines the evolution of the social role of the choir conductor, his modern responsibilities and impact on the choral collective and society. From medieval precentors, who were responsible only for the synchronization of

performance, to 21st century conductors who play a variety of roles, this profession has undergone significant changes. In different periods of history, the conductor gradually transformed from a purely musical director into an organizer, communicator and cultural leader. In modern conditions, he is responsible not only for the artistic quality of the performance, but also for administrative management, the development strategy of the collective, the popularization of choral art. The modern responsibilities of the conductor cover three key areas: musical, administrative and social. He forms the repertoire, develops the artistic concept of the performance, conducts the rehearsal process and manages the performances. Administrative tasks include organizing concert activities, establishing partnerships, finding funding and personnel policy. The social role of the conductor is manifested in uniting the team, developing communication with the public, attracting new participants and using digital technologies to expand the audience. In recent years, the roles of choir conductors have gone beyond the musical sphere, becoming deeply rooted in social activities. The importance of the conductor's social skills, in particular communication, empathy, conflict management, leadership and cultural competence, is separately considered. The emphasis is on his ability to motivate the team, create a favorable atmosphere and integrate the choir into the cultural landscape of society. The conductor's social activity contributes to the financial stability of the choir, expanding its influence and popularizing choral art. The activities of the modern conductor go beyond art, influencing the cultural environment and society as a whole.

Key words: choir conductor, social role, musical leadership, leadership, communication, cultural activities, administrative duties, social interaction, choral art, public engagement.

Актуальність проблеми. Останніми роками роль диригента хору значно розширилася, виходячи за межі виключно музичного керівництва та інтегруючись у соціальну сферу. Сучасний диригент не лише формує виконавський рівень колективу, а й виконує функції адміністратора, культурного комунікатора та лідера громади. Активне соціальне залучення диригента сприяє підвищенню продуктивності хору, його інтеграції у культурний простір та розширенню аудиторії. Дослідження спрямоване на визначення соціальних функцій сучасного диригента, оцінку їх впливу на розвиток хорового мистецтва та аналіз механізмів, які забезпечують ефективне керівництво хором у сучасних умовах. Зокрема, увага приділяється використанню цифрових технологій, розвитку комунікаційних навичок та соціальній активності диригента як фактору успішного функціонування хорового колективу. Ключовими завданнями дослідження є визначення діапазону соціальних активностей, у які залучається диригент, характеристика цих дій та аналіз їхнього впливу на функціонування хору. Розуміння цих компонентів надасть цінні уявлення про соціокультурну роль диригентів хору в сучасному музичному просторі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема соціальної ролі диригента хору є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних музикознавців. У наукових працях розглядаються лідерські якості диригента, його роль у формуванні хорового колективу, вплив цифрових технологій на виконавську діяльність та особистісні характеристики, необхідні для ефективного керівництва хором. В статті Н. Михайлової (2024) досліджується роль лідерства у професійній діяльності керівника хорового колективу. Авторка акцентує увагу на необхідності розвитку soft skills у дири-

гентів, таких як комунікація, емпатія, управління конфліктами та мотивація колективу. Стаття Н. Кречко (2021) присвячена дослідженню зміни у виконавській діяльності студентських хорових колективів у контексті дистанційного навчання. Авторка акцентує увагу на проблемах, пов'язаних із колективною роботою, яка потребує синхронної взаємодії учасників, що є критично важливим для вокально-хорового мистецтва. В роботі М. Науменко та К. Панасюк (2018) розглядається роль диригента у формуванні цілісного музичного сприйняття у виконавців. Автори аналізують значення художнього бачення диригента, його здатності впливати на інтерпретацію музичних творів та особливості комунікації з колективом. Дослідження підкреслює важливість диригента як посередника між композитором і виконавцями, а також його відповідальність за емоційний і технічний рівень виконання. У роботі О. Прокулевич (2017) досліджуються особистісні характеристики диригента-хормейстера, необхідні для ефективного керівництва хором. Розглянуто вплив сенсорних, моторних, інтелектуальних та комунікативних навичок на професійну діяльність диригента. Окрему увагу приділено значенню емоційного інтелекту, лідерських якостей та здатності створювати сприятливу атмосферу в колективі. Стаття «Стиль діяльності диригента-хормейстера як вираження його музичного мислення» Г. Савельєвої (2014) присвячена стилю діяльності диригента-хормейстера як відображенню його музичного мислення. У іншій роботі авторки – «Творчі принципи професійного спілкування в класі хорового диригування В. С. Палкіна» (2012) аналізується внесок В. С. Палкіна у розвиток диригентської педагогіки та формування ефективної комунікації в процесі хорового навчання. У статті Ж. Густемс, Д. Кальдерон-Гаррідо та С. Оріола

(2015) досліджується взаємозв'язок між музичним керівництвом та лідерськими навичками диригента. Автори підкреслюють, що успішний хоровий диригент поєднує технічні, соціальні та педагогічні компетенції, впливаючи не лише на якість виконання, а й на згуртованість колективу. Дослідження розглядає роль диригента у мотивації виконавців, організації репетиційного процесу та розвитку творчого потенціалу хору. Попри значний науковий інтерес до проблеми, ще недостатньо досліджено вплив соціальної активності диригента на його взаємодію із суспільством та розвиток громадських ініціатив. Також потребує подальшого аналізу використання цифрових технологій у соціальній діяльності диригента, їх вплив на популяризацію хорового мистецтва та залучення нової аудиторії.

Метою даної статті є аналіз еволюції ролі диригента хору, визначення його сучасних обов'язків та дослідження соціального впливу, який диригент здійснює як на внутрішню динаміку хору, так і на його взаємодію із суспільством.

Виклад основного матеріалу. На початкових етапах розвитку хорового мистецтва функції диригента обмежувалися підтриманням ритмічної єдності та синхронізації виконання. У Середньовіччі та Ренесансі цю роль виконували прецентори або кантори, які забезпечували музичну згуртованість релігійних відправ. На ранніх етапах розвитку хорової музики соціальні функції диригента не мали чітко вираженого характеру. Основним завданням залишалося забезпечення музичної цілісності виступів. Проте вже тоді диригент відігравав значну роль у формуванні єдності колективу та розвитку його спільних музичних цілей.

У період Бароко, зі зростанням масштабів та складності музичних творів, від диригентів почали вимагати глибшого розуміння музичної теорії та виконавських практик. У Ренесансі та Бароко, коли хорові виступи стали невід'ємною частиною громадських заходів, диригент почав активно взаємодіяти з аудиторією, сприяючи поширенню музичних традицій. У романтичну епоху диригент набув статусу митця-інтерпретатора, який не лише забезпечував точність виконання, а й формував унікальну виконавську концепцію відповідно до задуму композитора. У XIX столітті, коли індивідуальна інтерпретація композитора набула більшого значення, диригент став не лише художнім керівником, а й символом соціальної згуртованості хору.

З розвитком хорової музики у XX столітті розширився й спектр обов'язків диригента. Крім художнього керівництва, він став відповідальним

за адміністративні аспекти діяльності хору, взаємодію з громадою та створення публічного іміджу колективу. У XXI столітті диригент виконує не лише музичні, а й соціальні функції, сприяючи згуртованості хорового колективу, популяризації хорового мистецтва та інтеграції хору у культурний простір. Ця тенденція підтверджується науковими дослідженнями, які підкреслюють важливість лідерства в музичному середовищі. Зокрема, Ж. Густемс, Д. Кальдерон-Гаррідо та С. Оріола зазначають: «Взаємозв'язок різноманітних навичок визначає лідерство як основний чинник академічних досягнень, інновацій, мотивації та, у нашому конкретному випадку, виконання музики в колективі» (Gustems, Calderón-Garrido, Oriola, 2015: 84). Ця еволюція ролі диригента зумовила зростання вимог до його професійних та соціальних компетентностей. Відтепер він не лише керує музичним виконанням, а й забезпечує ефективну комунікацію всередині колективу та з публікою. Як зазначає Г. Савельєва, «у діяльності хормейстера проявляються у єдності сенсорні, рухові, вербальні, інтелектуальні, виконавські навички та різноманітні комунікативні аспекти» (Савельєва, 2016: 92).

Протягом XX століття розширення хорового репертуару, розвиток аматорських та громадських хорів зумовили необхідність у формуванні інклюзивного середовища, налагодженні взаємодії з громадськістю та розбудові іміджу хору. У XXI столітті соціальна роль диригента набула нових вимірів завдяки цифровим технологіям. Сучасні технології докорінно змінили способи взаємодії хорових колективів із публікою, відкривши нові можливості для популяризації мистецтва. Диригенти все частіше використовують цифрові платформи для організації репетицій, концертів та комунікації з аудиторією. Як зазначає Н. Кречко: «Так, однією з форм, що почала впроваджуватися серед хорових колективів, стали онлайн-концерти» (Кречко, 2021: 151). Використання інтернет-ресурсів і соціальних медіа дозволило розширити аудиторію, залучити нових учасників та посилити взаємодію з суспільством.

У сучасних умовах диригент виконує функції музичного лідера, адміністратора та культурного комунікатора, сприяючи розвитку хорового мистецтва та його популяризації. Як зазначають М. Науменко і К. Панасюк: «провідною особистістю, що направляє музичний колектив, є диригент. На ньому лежить велика відповідальність: художня, морально-етична, фінансово-економічна» (Науменко, Панасюк, 2018: 135). Диригент виконує функції художнього керівника, забезпечуючи вибір репертуару, розробку інтерпретаційної концепції

та організацію репетиційного процесу. Він працює над вдосконаленням виконавських навичок хору, підтримує вокальну дисципліну, контролює інтонаційну точність та художню виразність виконання. Під час виступів диригент забезпечує координацію колективу, дотримання динамічних та темпових змін, а також передачу емоційного змісту твору. О. Прокулевич зазначає, що професійна діяльність диригента-хормейстера вимагає не лише глибоких музичних знань, а й комплексу особистісних та психофізичних якостей. До них належать розвинутий музичний слух, чуття ритму, динаміки та ансамблю, музична пам'ять, швидка реакція, витримка, пластичність жестів, а також здатність чітко формулювати завдання й доступно пояснювати їх рішення. Крім того, важливими є загальноестетичний світогляд, технічна майстерність та переконлива інтерпретація музичного твору. (Прокулевич, 2017: 4–5).

До управлінських функцій диригента належать планування репетицій, організація виступів, координація внутрішньої комунікації у колективі. Диригент бере участь у стратегічному плануванні діяльності хору, визначає його мистецький вектор, займається формуванням репертуарної політики та кадровими питаннями. Важливими складовими адміністративної діяльності є пошук фінансування, встановлення партнерських зв'язків із культурними організаціями та залучення меценатів. Сучасний диригент активно працює над створенням сприятливого соціального середовища у хорі. Він підтримує інклюзивність, сприяє формуванню дружньої атмосфери та допомагає розв'язувати внутрішні конфлікти. Окрім цього, диригент виступає комунікатором між хором та суспільством, розвиваючи громадські ініціативи, залучаючи аудиторію до культурних проєктів та використовуючи цифрові платформи для популяризації хорового мистецтва. Водночас важливою складовою його роботи є створення гармонійної взаємодії всередині колективу, адже, як зазначає Г. Савельєва, «хормейстер має задіяти у виконавському процесі колектив індивідуальностей, які мають підкоритися спільній виконавській концепції та поступитись особистою творчою індивідуальністю для колективного художнього результату» (Савельєва, 2014: 160). Диригент має чітко та доступно передавати своє музичне бачення, підтримувати відкритий діалог з учасниками хору та створювати середовище, у якому кожен співак відчуває себе почутим. Здатність диригента розпізнавати емоційний стан учасників хору сприяє ефективному налагодженню робочого процесу, забезпеченню комфортної атмосфери та підтримці мотивації учасників.

Диригент повинен бути не лише авторитетним музичним керівником, а й натхненником колективу. Його завданням є підтримка командного духу, мотивація хористів та вирішення конфліктних ситуацій у хорі. Н. Михайлова зазначає: «Набуття лідерських якостей безпосередньо впливає на конкурентоспроможність професійної діяльності будь-якого фахівця. Не є винятком і галузь музичного мистецтва, а саме–диригентсько-хорове виконавство» (Михайлова, 2024: 48).

Соціальна активність диригента безпосередньо впливає на рівень виконання хору, його згуртованість та популярність серед аудиторії. Завдяки створенню позитивного середовища хор демонструє більш злагоджене виконання, а ефективне управління соціальними зв'язками сприяє розширенню аудиторії та залученню нових учасників. Диригент також відіграє важливу роль у фінансовій стабільності колективу, налагоджуючи партнерські зв'язки з меценатами, грантовими організаціями та культурними фондами. Таким чином, соціальна компетентність диригента є невід'ємною складовою успіху сучасного хорового колективу. З метою залучення нових слухачів диригенти проводять передконцертні та післяконцертні лекції, інтерактивні заходи, а також використовують соціальні медіа для комунікації з аудиторією. Ці ініціативи дозволяють слухачам краще розуміти хорове мистецтво та підвищують їхню зацікавленість у концертах. Диригенти беруть участь у навчальних програмах, організовуючи семінари, майстер-класи та лекції для молодих музикантів. Вони також активно сприяють поширенню знань про хорове мистецтво, інтегруючи його у загальну систему музичної освіти та сприяючи залученню нових поколінь до хорового виконавства. Розвиток професійних зв'язків із іншими диригентами та музикантами відкриває можливості для спільних проєктів, концертів та фестивалів. Такі ініціативи сприяють розширенню репертуару хору, підвищенню його художнього рівня та розширенню аудиторії. Багато диригентів сприяють розвитку соціальної справедливості через репертуарну політику, підтримку різноманітності та інклюзивності в хорі, а також використання хорового мистецтва для привернення уваги до важливих соціальних питань.

Висновки. Соціальна діяльність сучасного диригента є важливою складовою успішного функціонування хору. Вона охоплює різноманітні аспекти, зокрема розвиток внутрішньої динаміки колективу, залучення громади, розширення аудиторії, освітню та культурну діяльність, фінансову підтримку та соціальну інклюзивність. Завдяки активній участі у громадських та культурних

ініціативах, диригент сприяє зростанню суспільного впливу хору, розширенню його аудиторії. Це, у свою чергу, сприяє довготривалій стабільності хору та його успішному функціонуванню у сучас-

ному соціокультурному контексті. Диригент хору сьогодні є не лише музичним керівником, а й ключовою фігурою, яка впливає на внутрішню динаміку колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кречко, Н. Онлайн-виступи хорових колективів: роль та значення у освітньому процесі. Інноваційна педагогіка. 2021. 33(2). С. 151–155.
2. Михайлова, Н. М. Лідерські якості як складова професійної діяльності диригента-хормейстера. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. 2024. Вип. 70. С. 47–59.
3. Науменко М., Панасюк К. Роль диригента у формуванні цілісного сприйняття музики. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2018. Т. 1, № 60. С. 135–138.
4. Прокулевич, О. В. Особистість диригента-хормейстера (сутнісні ознаки особистісної характеристики). Хорове мистецтво України та його подвигники: матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Дрогобич, 19–20 жовтня 2017 р. Дрогобич: ДДПУ ім. І. Франка. С. 310–319.
5. Савельєва, Г. В. Стиль діяльності диригента-хормейстера як вираження його музичного мислення. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти, 2014. 40. С.156–169.
6. Савельєва Г. В. Творчі принципи професійного спілкування в класі хорового диригування В. С. Палкіна. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. Харків: ХНУМ, 2012. Вип. 36. С. 90–100.
7. Gustems J., Calderón-Garrido D., Oriola S. Music and Leadership: the Role of the Conductor. *International Journal of Music and Performing Arts*, 2015. 3(1). С. 84-88. DOI: 10.15640/ijmpa.v3n1a8.

REFERENCES

1. Krechko, N. (2021) Onlain-vystupy khorovykh kolektyviv: rol ta znachennia u osvithomu protsesi [Online performances of choral groups: role and significance in the educational process]. *Innovatsiina pedahohika*. 33(2). 151–155. [in Ukrainian].
2. Mykhailova, N. M. (2024) Liderski yakosti yak skladova profesiinoi diialnosti dyryhenta-khormeistera [Leadership qualities as a component of the professional activity of a conductor-choirmaster]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity*. Issue 70. 47–59. [in Ukrainian].
3. Naumenko M., Panasiuk K. (2018). Rol dyryhenta u formuvanni tsilisnogo spryniattia muzyky [The role of a conductor in the formation of a targeted perception of music]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Vol. 1, № 60. 135–138. [in Ukrainian].
4. Prokulevych, O. V. (2017) Osobystist dyryhenta-khormeistera (sutnisni oznaky osobystisnoi kharakterystyky) [The personality of a conductor-choirmaster (essential features of a personal characteristic)]. *Khorove mystetstvo Ukrainy ta yoho podvyzhnyky: materialy VI mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., m. Drohobych, 19–20 zhovtnia 2017*. Drohobych: DDPU im. I. Franka. 310–319. [in Ukrainian].
5. Savelieva, H. V. (2014) Styl diialnosti dyryhenta-khormeistera yak uvyraznennia yoho muzychnoho myslennia [The style of the conductor-choirmaster's activity as an expression of his musical thinking]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity*. 40. 156–169. [in Ukrainian].
6. Savelieva H. V. (2012) Tvorchy pryntsypy profesiinoho spilkuvannia v klasi khorovoho dyryhuvannia V. S. Palkina [Creative principles of professional communication in the class of choral conducting V. S. Palkin]. *Problemy vzaiemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity*. Kharkiv: KhNUM, Issue 36. 90–100. [in Ukrainian].
7. Gustems, J., Calderón-Garrido, D., & Oriola, S. (2015). Music and Leadership: the Role of the Conductor. *International Journal of Music and Performing Arts*, 3(1). 84–88.